

KOPSAVILKUMS

Izvērtējuma mērķis ir izvērtēt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu ietekmi par laika periodu no 2012. līdz 2014. gadam (turpmāk – izvērtējuma periods), lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķtiecīgu ieguldījumu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā.

Izvērtējums ietver šādu galveno uzdevumu izpildi:

- Tādu 2012., 2013. un 2014. gada rīcībpolitikas izmaiņu identificēšana un izvērtēšana, kuras vērstas uz iedzīvotāju rīcībā esošo ienākumu palielināšanu un ienākumu nevienlīdzības samazināšanu;
- Padziļināta administratīvo, apsekojumu un citu statistikas datu analīze ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības jomā un iedzīvotāju finanšu parādu jomā;
- Secinājumu un rekomendāciju formulēšana par nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas politikas pilnveidi un politikas scenāriju piedāvājuma sagatavošana.

Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana ir viens no prioritārajiem mērķiem gan Eiropas Savienības stratēģijā „Eiropa 2020”, gan Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam (turpmāk – NAP 2020). Iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšana ir noteikta arī kā viena no Latvijas valdības prioritātēm¹.

Atbilstoši Eiropas Savienībā pieņemtajai un Latvijā izmantotajai nabadzības definīcijai par nabadzīgām tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto un tiem tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības. Lai arī nabadzības jēdziens ir daudzdimensionāls, nepietiekami finanšu resursi (ienākumi) ir viena no galvenajām nabadzības dimensijām. Sociālā atstumtība ir plašāks jēdziens, kas ietver indivīdu vai cilvēku grupu nespēju iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ.

Šis izvērtējums ir veikts, balstoties uz programmu loģiskā modeļa un ES ietekmes izvērtēšanas metodoloģijas EVALSED² pamatprincipiem. Ņemot vērā darba uzdevumu, šī izvērtējuma ietvaros galvenais akcents ir likts uz rezultativitātes, efektivitātes un produktivitātes aspektiem.

Izvērtējumā tika izmantotas kombinētas kvantitatīvo un kvalitatīvo datu apstrādes un analīzes metodes: (1) kvalitatīvās metodes, tostarp, ekspertu intervijas, dokumentu analīze, (2) kvantitatīvās metodes, tostarp, statistikas analīze un ekonometriskā analīze.

Nabadzības, ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības mazināšanu kā rīcībpolitikas jomu raksturo tas, ka tā ir horizontāla (pārresoru) politikas joma. Labklājības ministrija ir atbildīga par

¹ Deklarācija par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību II sadaļas 84. punktam „Ar nodokļu un sociālā atbalsta instrumentiem nodrošināsim iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem straujāku ienākumu pieaugumu nekā vidēji visā sabiedrībā.”; Latvijas nabadzības samazināšanas mērķim Nacionālajā attīstības plānā 2014.- 2020. gadam (apstiprināts Saeimā 2012. gada 20. decembrī); 2014. gada valsts budžeta likums sagatavots, nosakot par prioritāti sabiedrības ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, paredzot darbaspēka nodokļu izmaiņas

² „Socioekonomiskās attīstības novērtējuma izstrādes materiāls EVALSED²” un „Vadlīnijas par ietekmes izvērtējuma metožu pielietošanu 2014.-2020. gada plānošanas perioda ES KP fondu prioritārajiem virzieniem”.

“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums” (iepirkuma identifikācijas Nr. LRLM2017/28-3-03/05ESF) projekta Nr. 9.2.1.2/15/I/001 „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros

vienotas sociālās iekļaušanas politikas koordinēšanu valstī. Savukārt citas nozaru ministrijas savās kompetences jomās plāno un īsteno politikas un pasākumus, kas tieši vai netieši ietekmē nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, piemēram, nodokļu politika, veselības aprūpe, uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšana, iekļaujoša izglītība u.tml. Līdz ar to rīcībpolitikas dokumentu klāsts, kuros ir iekļauts kāds no iedzīvotāju rīcībā esošo ienākumu palielināšanas, ienākumu nevienlīdzības mazināšanas, sociālās atstumtības mazināšanas aspektiem, ir plašs un atrodams vairāku iesniedzēj institūciju pārziņā.

Izvērtējuma gaitā tika apzināti pasākumu veidi iedzīvotāju ienākumu palielināšanai, kas analītiskiem nolūkiem tika iedalīti šādās grupās: nodokļu sloga samazināšanas pasākumi, uz ģimenēm ar bērniem vērsti sociālās aizsardzības pasākumi, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto personu līdzdalības darba tirgū veicināšanas pasākumi, sociālās aizsardzības un sociālās palīdzības pasākumi – pensiju indeksācija, materiālā atbalsta pasākumi personām ar invaliditāti, sociālā palīdzība trūcīgo un maznodrošināto personu atbalstam.

Galveno rezultātu pārskats mērķa grupu griezumā

Izvērtējuma perioda beigās nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vidū lielākais īpatsvars ir bērniem (29% jeb 121 tūkst.), iedzīvotājiem 65+ (24% jeb 104 tūkst.), darbspējīgiem iedzīvotājiem zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās (19% jeb 85 tūkst.), citiem iedzīvotājiem (vecāki, kas vieni apgādā bērnus, daudzbērnu ģimenes vecāki, nestrādājošās personas u.c.).

Sevišķi dziļam nabadzības riskam ir pakļauti bērni, kas dzīvo zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās (82%), viena vecāka ģimenēs (37%), daudzbērnu ģimenēs (35%). Izvērtējuma periodā neviens no pasākumiem netika fokusēts tieši uz bērniem, kas dzīvo zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās.

Iedzīvotāju grupā 65+ sevišķi dziļam nabadzības riskam ir pakļautas personas, kas dzīvo vienas (67%), sievietes (42%) un personas, kas vecākas par 75 gadiem (41%, sievietes 47%).

Darbspējīgie iedzīvotāji zemas darba intensitātes mājāsaimniecībās pakļauti ļoti dziļam nabadzības riskam (75%). Augstam nabadzības riskam pakļauti arī apgādnieka zaudējuma pensijas un invaliditātes pensijas saņēmēji vecumā no 18-64 gadiem (33%).

Viena no galvenajām rīcībpolitikas izmaiņu mērķa grupām 2012.-2014. gadu periodu ir ģimenes ar bērniem. Attiecīgie pasākumi, lai arī vērsti uz ienākumu palielināšanu tiešā vai netiešā veidā, skar plašu iedzīvotāju loku, nefokusējoties uz iedzīvotāju grupām ar nepietiekamiem ienākumiem³ un augstiem nabadzības riskiem. Virkne pasākumu skar ģimenes neatkarīgi no to ekonomiskās aktivitātes – bērna kopšanas pabalsts, brīvpusdienas 1.-3. klašu skolēniem, atbalsts,

³ Šī izvērtējuma kontekstā ar nepietiekamiem ienākumiem tiek saprasti ienākumi uz vienu mājāsaimniecības locekli, kas ir mazāki vai vienādi ar minimālās algas apmēru (bruto).

“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums” (iepirkuma identifikācijas Nr. LRLM2017/28-3-03/05ESF) projekta Nr. 9.2.1.2/15/I/001 „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros

ja bērnam netiek nodrošināta vieta pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē, noteiktu medikamentu kompensācija 100% apmērā bērniem un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības uzlabošana, kā arī valsts izmaksāto uzturlīdzekļu pakāpeniska atjaunošana pirmskrīzes līmenī. Ņemot vērā plašo atbalsta pārklājumu, izvērtējumā secināts, ka uz ģimenēm ar bērniem vērsto pasākumu ietekme uz ienākumu nevienlīdzības mazināšanu ir neliela, jo ne visi augstiem nabadzības riskiem pakļauto ģimeņu tipi varēja izjust ienākuma nodokļa atvieglojumu ietekmi (piemēram, viena vecāka ģimenes ar bērniem, daudz bērnu ģimenes, zemas darba intensitātes ģimenes ar bērniem u.tml.). Nozīmīga pasākumu ietekme vērojama sociālās atstumtības mazināšanas jomā, kurā būtiskākie uzlabojumi sasniegti tieši nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļauto ģimeņu grupās.

Izvērtējuma periodā divas reizes notika pensiju indeksācija, tomēr tās ietekmē pensijas pieauga lēnāk nekā ienākumi no algota darba, un izvērtējuma perioda beigās pensijas saņēmēji kļuva par vienu no daudzskaitlīgākajām grupām, kas pakļauta nabadzības riskam. Izvērtējuma periodā uzlabojās materiālās nenodrošinātības rādītāji pensijas vecuma cilvēkiem (personas 65+), tomēr tie uzlabojās lēnāk nekā sabiedrībā kopumā. Izvērtējuma periodā ir uzlabojusies senioru (personas 65+) spēja segt neparedzētus izdevumus un spēja savilkt “galus”.

Attiecībā uz atbalstu personām ar invaliditāti tika konstatēts, ka izvērtējuma periodā ir augusi⁴ šo mājāsaimniecību spēja segt neparedzētus izdevumus. Jāatzīmē, lai arī spēja ir uzlabojusies – vēl arvien tā ir kritiski zema personām ar invaliditāti ar nepietiekamiem ienākumiem – tikai katra piektā mājāsaimniecība spēj segt neparedzētus izdevumus. Būtiski uzlabojumi vērojami arī personu ar invaliditāti spējā savilkt “galus”.

Izvērtējuma periodā tika pārskatīta kārtība trūcīgas personas statusa piešķiršanai un pazemināts garantētais minimālais ienākumu (GMI) līmenis, kas vērst uz ienākumu situācijas uzlabošanu 1 % nabadzīgāko mājāsaimniecību, bet nav pietiekams nabadzības risku mazināšanai sabiedrībā kopumā.

Izvērtējuma periodā ir ieviesti vairāki pasākumi iedzīvotāju atbalstam un aizsardzībai parādsaistību gadījumā, ieviešot būtisku parādnieka aizsardzību parāda piedziņas gadījumā – paredzot saglabāt ienākumu minimālās darba algas apmērā un papildinot to ar 64,03 EUR lielu summu par katru parādnieka apgādībā esošu bērnu.

Mājāsaimniecības ar nepietiekamiem ienākumiem raksturo sekojošās iezīmes:

- Mājāsaimniecības ar bērniem biežāk ir ar nepietiekamiem ienākumiem;
- Mājāsaimniecības ar sliktāku veselības stāvokļa pašvērtējumu, hronisku slimību vai stipru aktivitāšu ierobežojumu veselības problēmu dēļ, biežāk ir ar nepietiekamiem ienākumiem;

⁴ Veicot EU-SILC mikrodatu analīzi par 2012.-2014. gadu, analizējot mājāsaimniecības, kurās dzīvo persona ar invaliditāti, kas tika konstatēts pēc pazīmes – mājāsaimniecības ienākumu avotu vidū ir ar invaliditāti saistītie pabalsti.

- Mājsaimniecības ar zemāku izglītības līmeni, biežāk ir ar nepietiekamiem ienākumiem;

Mājsaimniecību ienākumu avotu struktūra atšķiras – mājsaimniecībām ar nepietiekamiem ienākumiem retāk ir ienākumi no algota darba (ieskaitot arī slimības pabalstus), biežāk ienākumu avoti ir dažādi pabalsti, t.sk. pašvaldību sociālie pabalsti.

Pašvaldību sociālais atbalsts ir labi mērķēts uz nabadzīgākajām mājsaimniecībām, tomēr izvērtējuma periodā tas ir nepietiekams, gan pārklājuma, gan apjoma ziņā, lai samazinātu nabadzības riskus.

Saskaņā ar veiktās ekonometriskās analīzes rezultātiem ar ģimeni vai bērniem saistītie pabalsti (piemēram, valsts ģimenes pabalsts, bērna piedzimšanas pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, u.c.) izvērtējuma periodā nedarbojas kā instrumenti nabadzības riska mazināšanai. Šiem pabalstiem nav statistiski nozīmīgas ietekmes uz mājsaimniecību labklājību. Var secināt, ka minētie pabalsti orientēti uz pārāk plašu mērķauditoriju un nav pietiekami koncentrēti uz tām sabiedrības grupām, kurām finansiālā palīdzība ir īpaši nepieciešama. Ja ar ģimeni un bērniem saistītos pabalstus plānots pārorientēt par atbalstu, kas mazina nabadzības riskus, tad ir jāievieš atbalsta diferenciācija un tas mērķtiecīgi jāsniedz tikai nabadzības riskam pakļautajām ģimenēm ar bērniem, bet lielākā apjomā nekā līdz šim.

Līdzīgs efekts ir arī tādiem pabalstiem kā invaliditātes pabalsti, apgādnieka zaudējuma pabalsti, vecuma pensijām – tie nedarbojas kā nabadzības riska mazināšanas instrumenti, jo nav pietiekami vērsti uz tām iedzīvotāju grupām, kurām nepieciešama finansiālā palīdzība. Balstoties uz ekonometrisko analīzi, mājokļa pabalsti ir labi mērķēti uz trūcīgāko iedzīvotāju mērķa grupu.

Turpmākajos politikas pasākumos būtu jākoncentrējas ne tikai uz ienākumu situācijas uzlabošanu ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem, bet arī uz tādām mērķa grupām kā vecuma pensijas saņēmēji, personas ar invaliditāti un viņu mājsaimniecības locekļi, zemas darba intensitātes mājsaimniecības. Būtu ieteicams, plānojot pasākumus, modelēt šo pasākumu ietekmi uz dažāda demogrāfiskā tipa mājsaimniecībām un mērķtiecīgāk ieviest pasākumus, kas rada uzlabojumus nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas jomā.

Mājsaimniecību vai personu parādsaistību tendences un aizsardzība un atbalsts parādsaistību gadījumā

Banku un nebanku kreditēšanas pakalpojumu izmantošana

Izvērtējuma periodā pieejamie dati liecina, ka mājsaimniecības ar zemākajiem ienākumiem (zemākajā ienākumu kvintilē ietilpstošās mājsaimniecības) retāk izmanto banku kreditēšanas pakalpojumus, nekā mājsaimniecības kopā. Savukārt nebanku sektorā no kreditēšanas pakalpojumiem dominē distances jeb „ātrie kredīti”, un vieni no aktīvākajiem „ātro kredītu” izmantotājiem ir nabadzīgākie iedzīvotāji, kam ir ierobežota piekļuve citiem finanšu risinājumiem, t.sk. lētākiem risinājumiem, banku sektora pakalpojumiem vai iespējai aizņemties naudu no tuviniekiem vai draugiem.

Katrs ceturtais nebanku kreditēšanas sektorā noslēgtais līgums ir ar atmaksas kavējumu, bet katrs sestais – ar atmaksas kavējumu ilgāku nekā 180 dienas. „Ātro kredītu” summas relatīvi nav

“Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums” (iepirkuma identifikācijas Nr. LRLM2017/28-3-03/05ESF) projekta Nr. 9.2.1.2/15/I/001 „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros

lielas, kavējumiem ilgākiem nekā 180 dienas vidējā summa uz līgumu ir ap 350 EUR. Pieņemot, ka nebanku sektorā uz vienu klientu varētu būt 1,5 līgums, pēc veiktajām aplēsēm var secināt, ka atbalsts vai aizsardzība parādsaistību nebanku sektorā izmantotu kredītēšanas pakalpojumu gadījumā varētu būt nepieciešams vidēji 50 tūkstošiem nebanku sektora klientu. Pieņemot, ka arī banku sektorā uz vienu klientu varētu būt 1,5 līgums, aplēses liecina, ka aizsardzība un atbalsts parādsaistību gadījumā varētu būt nepieciešams aptuveni 60 tūkstošiem banku klientu, kas nevar izpildīt savas finanšu saistības.

Parādsaistības ar mājokli saistītajiem pakalpojumiem

Iedzīvotāju parādi par siltuma un ūdens piegādes pakalpojumiem ir samērā lieli, un tā ir jau ilgstoša problēma visā valstī. Ņemot vērā *TNS Latvia* 2013. gada aptaujas datus, ka vairāk nekā ceturtajai daļai iedzīvotāju (28%) māsaimniecībām ir izveidojies parāds par mājokļa īri vai citiem komunālajiem pakalpojumiem (gāze, elektrība, apkure u.c.), parāda apmērs virs 710 EUR varētu būt 23 tūkstošiem māsaimniecību, un parāds robežās no 142 līdz 710 EUR – 53 tūkstošiem māsaimniecību (kopā aptuveni 67 tūkstošiem māsaimniecību).

Visbiežāk apstiprinošu atbildi par parādu esamību snieguši nepilsoņi, iedzīvotāji ar pamatizglītību, kā arī iedzīvotāji ar salīdzinoši zemākiem ģimenes un personīgajiem mēneša ienākumiem (zem ~250 EUR mēnesī uz ģimenes locekli).

Vērojams, ka komunālo pakalpojumu sniedzēji mēdz vilcināties ar parāda atgūšanu un maksājumu grafiku sastādīšanu, kamēr summas ir salīdzinoši nelielas, lai arī no parādnieka viedokļa būtu labvēlīgāk vienoties par parāda atmaksas grafiku, kamēr parāds nav kļuvis pārāk liels (piemēram, tas pārsniedz māsaimniecības ikmēneša ienākumus).

Maksātnespējas process

Pārskata periodā samazinājies vidējais maksātnespējas procesa ilgums fiziskām personām no vidēji 11,33 mēnešiem 2012. gadā līdz 7,51 mēnesim 2013. gadā.

Fizisko personu starpā, kam tika pasludināta maksātnespēja, 2012. gadā 26% (360 personas), 2013. gadā 30% (470 personas) un 2014. gadā 20% (256 personas) bija amatpersonas kādā no Latvijā reģistrētiem uzņēmumiem vai dalībnieki kādā no Latvijā reģistrētiem uzņēmumiem. Jāņem vērā, ka ne vienmēr uzņēmējdarbības veikšana nodrošina personas ar ienākumiem, kas pārsniedz minimālo algu uz vienu māsaimniecības locekli. Piemēram, Rīgā māsaimniecības, kurās dzīvo darba devēji, nereti nespēj nodrošināt savām māsaimniecībām ienākumu līmeni, kas pārsniedz minimālo algu uz vienu māsaimniecības locekli.

Visbiežāk maksātnespēja bija pasludināta uzņēmumu īpašniekiem vai dalībniekiem, kuru uzņēmējdarbība saistīta ar nekustamo īpašumu, tirdzniecības vai būvniecības nozarēm.

“Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums” (iepirkuma identifikācijas Nr. LRLM2017/28-3-03/05ESF) projekta Nr. 9.2.1.2/15/I/001 „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros

Līdz 2015. gada 1. janvārim parādsaistību, kurām iestājies izpildes termiņš, bija jāpārsniedz 7140 EUR, līdz ar to parādnieki ar mazāku parādsaistību summu⁵ nevarēja uzsākt maksātnespējas procesu. Izvērtējuma periodā maksātnespējas procesa iniciēšana paredzēja salīdzinoši lielus sākotnējos līdzekļus (vismaz 711,14 EUR), kas visdrīzāk nav parādnieku, kas ir vai ir bijuši ar zemiem ienākumiem, rīcībā. Līdz ar to maksātnespējas procesa sākotnējo izmaksu summas lielums ir būtiska barjera personām ar zemiem ienākumiem, kam būtu nepieciešams neizpildāmu parādsaistību dēļ uzsākt maksātnespējas procesu, tāpēc ir ieteicama maksātnespējas procesa pielāgošana arī personām ar ienākumiem, kas zemāki par vidējiem un kuru parādsaistības ir mazākas par 5000 EUR.

Izvērtējuma periodā līdz 2014. gada 1. janvārim Civilprocesa likuma 594.pantā tika noteikts, ka ieturējuma apmērs no parādnieka darba samaksas vai tai pielīdzināmiem maksājumiem ir 30%⁶ līdz piedzenamā parāda dzēšanai. Ja piedziņa vērsta pēc vairākiem izpildu dokumentiem, parādniekam jā saglabā darba samaksa 50% apmērā. Tādējādi izvērtējuma periodā izdevīgākā situācijā bija parādnieki ar augstāku darba samaksu, nekā nelielu algu saņēmēji⁷.

Izvērtējuma periodā ir ieviesti vairāki pasākumi iedzīvotāju atbalstam un aizsardzībai parādsaistību gadījumā, ieviešot būtisku parādnieka aizsardzību parāda piedziņas gadījumā – paredzot saglabāt ienākumu minimālās darba algas apmērā un papildinot to ar 64,03 EUR lielu summu par katru parādnieka apgādībā esošu bērnu.

Jāatzīmē, ka nosakot ienākumu apmēru, uz kuru nevar vērst piedziņu, ja parādniekam ir apgādājamie, ieteicams valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra vietā (respektīvi 64,03 EUR) ņemt vērā minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam atkarībā no bērna vecuma⁸.

Parādsaistību ietekmē uz iesaisti ēnu ekonomikā

Intervētie eksperti pauda viedokli, ka nereti iedzīvotāji, kas ir parādnieki vai nemaksā uzturlīdzekļus saviem bērniem, izvairās no reģistrētas nodarbinātības un dod priekšroku aploksņu algām vai izbrauc no valsts, tādējādi uz laiku “atrisinot” parādsaistību problēmu.

Iesaisti ēnu ekonomikā, konkrētāk ekonomiskā darbībā, kura netiek reģistrēta vai tiek nepietiekoši reģistrēta, var iespaidot arī maksātnespējas process. Fiziskās personas maksātnespējas process sastāv no diviem secīgiem pasākumiem: bankrota procedūras un saistību

⁵ Parādsaistību summā tiek ieskaitīti arī līgumsodi, nokavējuma procenti un citas summas, kas fiziskajai personai aprēķināti uz maksātnespējas procesa pasludināšanas brīdi.

⁶ Ieturējumu apmēru no darba samaksas un tai pielīdzinātajiem maksājumiem aprēķina no summas, kas parādniekam jāsaņem pēc nodokļu samaksas.

⁷ Piemēram, ja parādnieks 2013.gadā pēc nodokļu nomaksas saņēma summu 300 EUR, tad no šīs summas 90 EUR tika novirzīti parāda dzēšanai un parādnieka rīcībā palika 210 EUR. Savukārt, ja parādnieks pēc nodokļu nomaksas saņēma 600 EUR, tad no šīs summas 180 EUR tika novirzīti parāda dzēšanai un parādnieka rīcībā palika 420 EUR.

⁸ Ministru kabineta 2013. gada 15. janvāra noteikumi Nr.37 „Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam” nosaka, ka katram bērnam no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai minimālajiem uzturlīdzekļiem jābūt 25 % apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas; katram bērnam no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai minimālajiem uzturlīdzekļiem jābūt 30% apmērā no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēneša darba algas

“Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums” (iepirkuma identifikācijas Nr. LRLM2017/28-3-03/05ESF) projekta Nr. 9.2.1.2/15/I/001 „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” ietvaros

dzēšanas procedūras. Saistību dzēšanas periodā parādnieks maksā trešdaļu no saviem ienākumiem, bet ne mazāk kā vienu trešdaļu no vienas minimālās algas mēnesī. Saistību dzēšanas periods iespējams no 6 mēnešiem līdz trīs gadiem atkarībā no kopējo parādsaistību apmēra. Tādējādi var rasties situācija, kurā parādnieks ir ieinteresēts oficiāli saņemt ienākumus minimālās algas apmērā un pārējo summu saņemt „aploksnē”, lai pēc iespējas mazāku daļu no ienākumiem novirzītu saistību dzēšanai.

Parādsaistību ietekme uz trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa iegūšanu

Ja pašvaldības dome nav izmantojusi Ministru kabineta noteikumos⁹ paredzēto deleģējumu pašvaldībām noteikt labvēlīgākus nosacījumus ģimenes (personas) atzīšanai par trūcīgu, tai skaitā ja ģimenei (personai) ir parādsaistības, tad personām (ģimenēm) ar trūcīgā statusu konkrētajā pašvaldībā nevar būt parādsaistības, kas nav atrunātas konkrētās pašvaldības saistošajos noteikumos. Savukārt, ja pašvaldība ir izmantojusi šo doto iespēju noteikt katrai pašvaldībai atbilstošāko risinājumu, tad trūcīga persona (ģimene) konkrētajā pašvaldībā varētu iegūt trūcīgā statusu situācijā, kad tā ņēmusi tāda veida kredītu, kādu noteikusi pašvaldības dome, vai tai ir parādsaistības.

Latvijas likumdošanā jēdziens “parādsaistības” nav definēts, bet ir noteikts, kas tiek saprasts ar jēdzienu “parāds”, t.i., maksājuma saistības, kas nav izpildītas tiesiskā darījumā vai tiesību aktā noteiktajā termiņā.

Pašvaldību normatīvajos aktos nav vienotas pieejas parādsaistību un kredīta definēšanā. Nereti parādsaistības tiek traktētas kā kredīts un netiek ņemta vērā starpība starp kredītu, ar kuru uzņemtās saistības tiek pildītas, un kredītu, kura saistības netiek pildītas un attiecībā uz kuru izveidojušās parādsaistības.

Ņemot vērā to, ka pašvaldību saistošie noteikumi ir viens no galvenajiem rīkiem, kas definē atbalsta noteikumus trūcīgajām ģimenēm (personām), nepieciešams ieviest vienotu izpratni par parādsaistību jēdzienu un nejaukt parādsaistības ar kreditēšanas pakalpojumu izmantošanu, lai tas nerada nevienlīdzību iedzīvotāju starpā dažādās pašvaldībās.

⁹ Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumi Nr.299 „Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”.